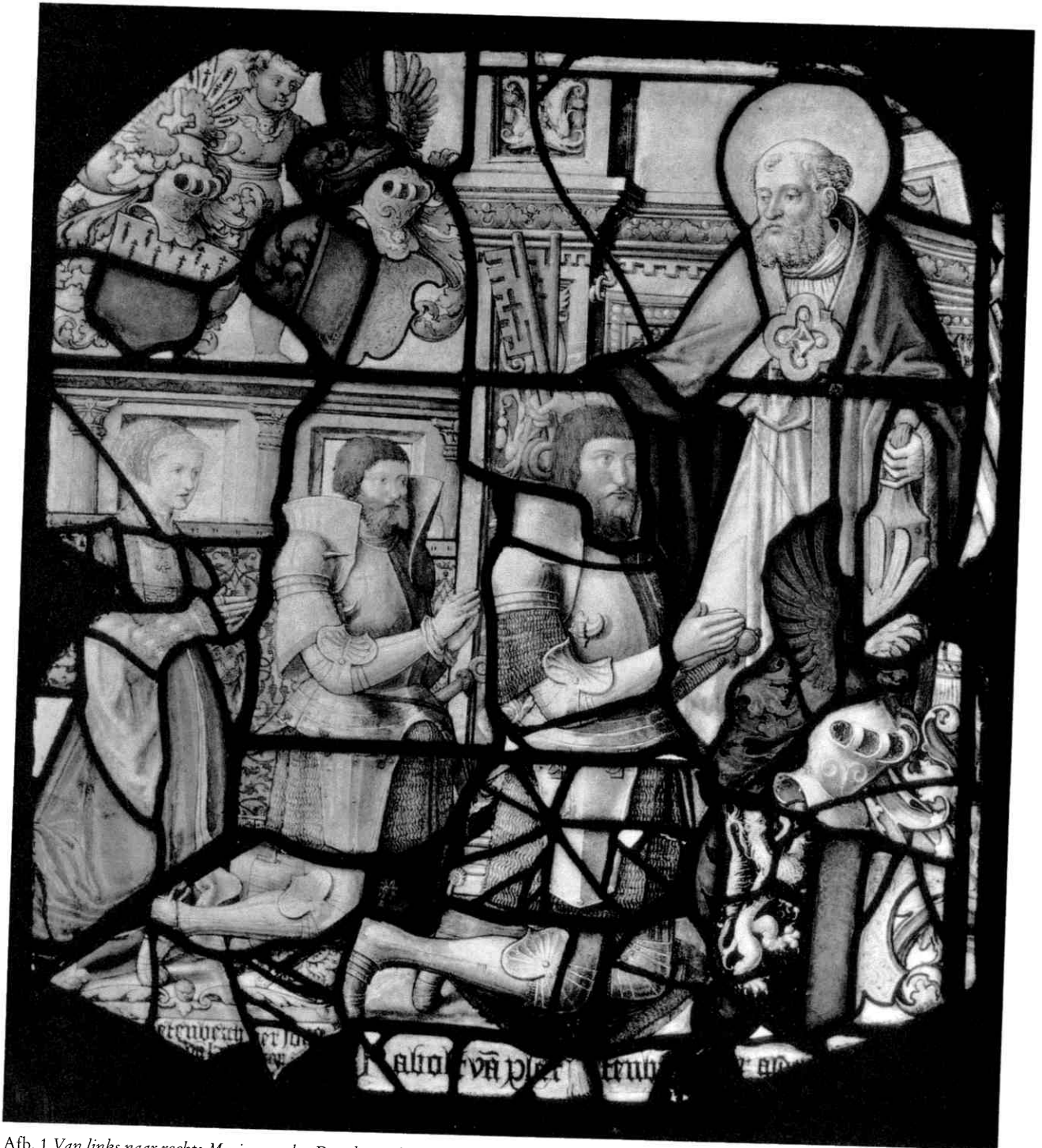


Een 16e eeuwse glas-in-lood raam

DOOR

M. FLOKSTRA



Afb. 1 Van links naar rechts Maria van der Donck met haar echtgenoot Rabolt van Plettenberg en zijn vader Rabolt van Plettenberg der alden. London, Victoria & Albert Museum, negatief no. 61053.

Inleiding

In 1966 publiceerde de uit Wuppertal afkomstige Kurt Niederau de genealogie over de familie Van Bernsau tot Bellinghoven.

Een uitstekende verhandeling over deze familie, maar jammer genoeg verwierf dit werk hier te lande nauwelijks bekendheid. Vanzelfsprekend ging mijn interesse uit naar Silbert van Bernsau. Hij was immers de derde echtgenoot van Maria van der Donck, erfdochter van Huis Bree. Naast algemeen bekende feiten tekende Niederau aan dat er van Maria van der Donck en haar eerste echtgenoot Rabolt van Plettenberg een afbeelding zou bestaan op een glas-inlood raam.¹ Dankzij deze opmerking en enige naspeuringen konden wij de afbeelding van Maria van der Donck achterhalen. Ofschoon deze afbeelding door pater M. Conrad reeds in 1961 in zijn boek 'Mariawald, Geschichte eines Klosters', was gepubliceerd, bleef dit toch aan Noord-Limburgse regionale historici onbekend.²

De gebeurtenissen uit de tijd van de Franse Revolutie hebben een belangrijke invloed gehad op tal van aspecten in de Europese samenleving. Niet alleen wijzigden zij staatkundige grenzen, maar de Fransen veranderden ook de gehele organisatie van de maatschappij. Eeuwenoude instellingen van bestuur en rechtspraak werden opgeheven. Zo ook kerkelijke instellingen zoals abdijen en kloosters. Tot de kenmerken van een kloosterinterieur behoren naast allerlei religieuze voorwerpen, beelden, meubels ook schilderijen. Deze schilderijen kunnen zowel aangebracht zijn op doek of muren, maar ook verwerkt zijn op glas-inlood ramen. Vooral deze laatste versierden meestal de vensters in de kruisgangen van kloosters en ramen in kerken. Merendeels werden deze ramen door weldoeners – eventueel voorzien van hun familiewapens – geschonken. Slechts zelden treft men 16e eeuwse glas-inlood ramen aan met een beeltenis van hun schenkers. Bij een decreet (een wet) uit 1796 confisqueerde de Franse staat zelfs kerkelijke bezittingen. In 1802 waren de kloosterlingen van Mariawald gedwongen hun kloostergebouwen te verlaten.³ De achtergebleven roerende en onroerende goederen werden rond 1802 door de Franse domeinadministratie bij opbod verkocht, waardoor allerlei kerkelijke kunstschaten en bezittingen in particuliere handen kwamen. Volgens pater M. Conrad zouden de glas-inlood ramen na de opheffing van het klooster voor spotprijzen aan handelaars uit Frankrijk en Engeland zijn verkocht.⁴ Uiteindelijk achterhaalde men het bestaan van deze ramen in 1908. Door een anonieme schenking kwam een collectie ramen, afkomstig van het klooster Mariawald, in 1928 terecht in het



Afb. 2 Zegel van: Hendrik van der Donck, 1501 februari 21, diameter 25 mm. Bron: Archiv Schloss Thurnstein, Kist 3 nr. 101.

Victoria – en Albert – Museum te Londen.⁵ Op een van deze kloosterramen prijkt een afbeelding van Maria van der Donck met haar eerste echtgenoot Rabolt van Plettenberg.

Maria van der Donck

De identificatie van Maria van der Donck werd mogelijk met behulp van haar familiewapen en de nog aanwezige namen van haar man en haar schoonvader. Boven het knielende paar staan immers hun geslachtswapens geschilderd. Maria voerde het zo kenmerkende wapen van de familie Van der Donck dat gelijk is aan het wapen van de Heren van Broekhuizen. Zelfs de kleuren zijn gelijk: een groen veld met in het zilververkleurig schildhoofd zwarte hermelijnstaartjes 5:4. Het tweede wapen stamt van de familie Van Plettenberg: een gedeeld schild blauw op goud, heraldisch links blauw en rechts goud.

De lezers beginnen zich natuurlijk zo langzamerhand af te vragen: wie is die Maria van der Donck eigenlijk en waar komt zij vandaan? Welnu, zij was één van de drie dochters van Hendrik van der Donck uit zijn huwelijk met de erfdochter van het Huis Bree, Johanna die Rover (Roever).⁶

Hendrik van der Donck was afkomstig van het gelijknamige huis De Donck gelegen te Sevenum. Op 20 augustus 1515 werd het huwelijkscontract gesloten tussen Hendrik en Johanna die Rover. De bruid bracht bij haar huwelijk als huwelijksgift het 'Haus van Brehe in den Landt van Kessel' gelegen, in. Kort na het huwelijk verwierf Hendrik van der Donck alle ouderlijke goederen, waaronder het Huis de Donck, het huis en de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven.



Afb. 3 Zegel van Sybert van Bernsau, 1560 februari 18, diameter 28 mm. Bron: RAL, Archief Huis Scheres Baarlo, inv.no. 667.

Hendrik en Johanna kregen drie dochters, geheten: Anna, Johanna en Maria. Na de dood van Hendrik van der Donck, overleden tussen 1538 en 1542, brak het gekrakeel betreffende zijn nalatenschap los. Het zou te ver voeren alle akten in detail te behandelen, want in principe was de boedel reeds toebedeeld. De oudste dochter Anna huwde in 1534 met Willem van Vlodorp en verkreeg het Obbichtse aandeel. Johanna verkreeg de rechten op alle Sevenumse goederen. Zij trouwde rond 1533 met Reinier van Vlatten. De jongste dochter Maria van der Donck blijkt vóór 1542 gehuwd te zijn met Rabolt, zoon van Rabolt van Plettenberg, heer van Landzkron en Dreiborn en Margaretha van Eynenberg.⁷

Maria erfde van haar moeder Johanna die Rover, overleden vóór 1534, alle rechten behorende tot het Huis Bree, waarmee zij zich op 23 februari 1545 liet belenen.⁸ Volgens Niederau overleed Rabolt van Plettenberg op 31 juli 1545 kinderloos. Hierdoor verkreeg Maria een aantal vruchtgebruiksrechten, waarvan het ambtmanschap van het ambt Heimbach in de Eifel het belangrijkste was.

Maria van der Donck hertrouwde vóór 4 februari 1547 met Herman van Winckelhuysen (Winckelhuisen).⁹ Uit dit huwelijk is een dochter, Anna geheten, bekend. Zij blijkt later de erfdochter van huis Bree te zijn. Lang duurde dit huwelijk niet, want op 30 oktober 1550 stierf Herman van Winckelhuysen.¹⁰

Maria van der Donck hertrouwde voor de derde keer op 22 september 1551 met Sibert van Bernsau tot Bellinghoven.¹¹ Namens Maria werd Sibert van Bernsau op 1 november 1559, 'nu ter tijt als man en momber' met het Huis Bree beleend. Tussen 1564 en 1567 overleed Maria.

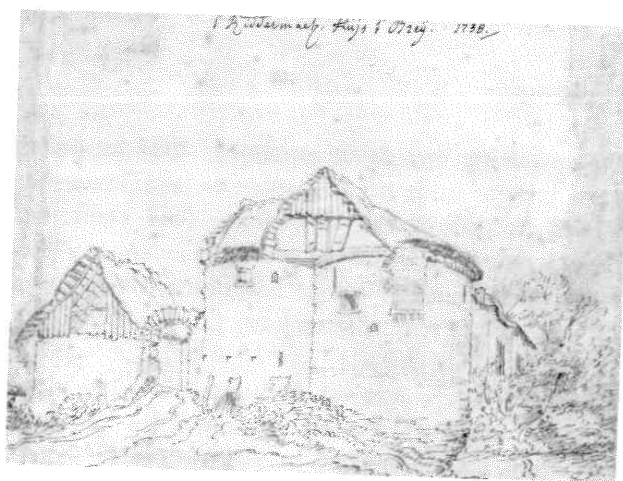
Natuurlijk vraagt men zich af, wanneer werd dit glas-in-lood raam vervaardigd? Door de identificatie van Maria van der Donck en haar echtgenoot mogen we er vanuit gaan dat dit raam dateert van rond 1540.

Venray, Herfst 1991

Noten:

- ¹ K. Niederau, Zur Geschichte des Bergischen Adels, Die von Bernsau des 14. bis 16 Jahrhunderts in: Zeitschrift des Bergischen Geschichtsvereins, Band 82, 1966, 159.
- ² M. Conrad, Mariawald Geschichte eines Klosters, Selbstverlag Abtei Mariawald, Heimbach/Eifel, 1961, 262.
- ³ Idem, onder: Der große Klosterturm erste Vertreibung, 73.
- ⁴ M. Conrad, Zur Geschichte der alten Glasgemälde aus dem Kreuzgang von Kloster Mariawald in: Heimatkalender 1969, 95.
- ⁵ Idem, Heimatkalender 1969, 96; Mariawald Geschichte eines Klosters, 254 voetnoot 172.
- ⁶ B. Rackham, The Mariawald Ashridge Glass, I. in: Burlington Magazine, Band 84/85, 1944 en II. in Band 86/87, 1945.
- ⁷ Victoria and Albert-Museum, Review of the Principal Acquisitions during the year 1928, London 1928, page 25.
- ⁸ M. Flokstra, De erfdochter van het Huis Bree tot 1643 in: De Maasgouw (109), 1990, kolom 135-137.
- ⁹ Idem, Het Huis De Donck te Sevenum in de middeleeuwen tot 1545 in: Spinninge, Geschied- en heemkundige opstellen over Sevenum, 1990, 23.
- ¹⁰ J. Kloft, Inventar des Urkundenarchivs der Fürsten von Hatzfeldt-Wildenburg zu Schönstein/Sieg, Köln 1980, Bd 3, inv.no. 1041, Regest 1094 ongedateerd afschrift. Zie ook Archiv Schloss Heltorf, B3, 1.
- ¹¹ RAG, Gelderse leenkamer, inv.no. 17 f. 143 (1545 febr. 23).
- ¹² HSAD, Archiv Familie Von Harff zu Dreiborn, Urk. 448-449, Accoord tussen de erfgenamen van wijlen Rabolt van Plettenberg en Maria van der Donck. (1547 febr. 4).
- ¹³ K. Niederau, Band 82, 1966, 158.
- ¹⁴ J. Kloft, Inventar des Urkundenarchivs der Fürsten von Hatzfeldt-Wildenburg zu Schönstein/Sieg, Köln 1980, BD 3, inv.no. 1181. Regest 1245 (1551 september 22).

Aan het einde van deze bijdrage wil ik graag mijn dank betuigen aan de heren Kurt Niederau (Wuppertal) en Prof. Dr. J.G.N. Renaud (Amersfoort) voor hun waardevolle bijdragen.



Afb. 4 Tekening van Jan de Beyer, t'Riddermaetig Huijs t'Breij 1738. Rijksmuseum Amsterdam, cat.nr. 53:254 verso.